

AİLE KAVRAMININ YENİDEN İNŞASI: TEK EBEVEYNLİ AİLELERDE AİLE ALGISI¹

The Reconstruction of The Family Concept: Family Perceptions Family in Single-Parent Families

Elif ALTUNDERE²

Öz

Bu çalışma, İstanbul'da yaşayan tek ebeveynli bireylerin aile kavramına ilişkin algılarını ve bu algıların toplumsal dönüşüm süreçleriyle etkileşimini ele almaktadır. Modernleşme, kentleşme ve bireyselleşme gibi süreçler, aile yapılarında çeşitlenmelere yol açmış; tek ebeveynli aileler, bu değişimlerin önemli ve dikkat çekici bir örneği haline gelmiştir. Nitel bir araştırma olarak fenomenolojik bir yaklaşımla tasarlanan çalışma, derinlemesine görüşme yöntemiyle katılımcıların bireysel deneyimlerini detaylı biçimde analiz etmektedir. Bu doğrultuda, tek ebeveynli bireylerin aileyi nasıl tanımladığı ve bu tanımların bireysel deneyimler ile toplumsal bağlamda nasıl yeniden inşa edildiği araştırmanın temel odağını oluşturmaktadır. Elde edilen veriler, katılımcıların aile kavramını sevgi, güven ve dayanışma gibi duygusal unsurlar çerçevesinde inşa ettiklerini göstermektedir. Katılımcılar, aile algılarını toplumsal normlar ve bireysel deneyimlerin bir araya geldiği dinamik bir süreçte yeniden yapılandırmıştır. Bulgular, başlangıçta “eksiklik” olarak algılanan deneyimlerin zamanla “güçlenme” ve “dayanıklılık” kavramlarıyla ifade edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, dönüşüm süreci aile kavramının bireysel deneyimler ve toplumsal etkileşimler ekseninde yeniden anlam kazandığını ve modern toplumda aileye dair değişen anlamlara yeni bir perspektif sunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Tek Ebeveynli Aileler, Aile Algısı, Çekirdek Aile, Alternatif Aile Modelleri.

Abstract

This study examines the perceptions of family among single-parent individuals living in Istanbul and explores how these perceptions interact with processes of social transformation. Processes such as modernization, urbanization, and individualization have led to a diversification of family structures, with single-parent families emerging as a significant and noteworthy example of these changes. Designed as a qualitative study employing a phenomenological approach, the research uses in-depth interviews to analyze participants' personal experiences in detail. The primary focus of the study is to investigate how single-parent individuals define family and how these definitions are reconstructed through individual experiences and within a broader societal context. The findings reveal that participants conceptualize the family through emotional elements such as love, trust, and solidarity. Participants reconstruct their family perceptions within a dynamic process shaped by the interaction of social norms and individual experiences. The results indicate that experiences initially perceived as “deficiency” gradually transform into perceptions of “empowerment” and “resilience”. In this regard, the transformative process highlights how the concept of family is reinterpreted through individual experiences and social interactions, offering a new perspective on the evolving meanings of family in modern society.

Keywords: Single-Parent Families, Family Perception, Nuclear Family, Alternative Family Models.

¹ Bu çalışma yazarın, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 2023 yılında Prof. Dr. Murat Şentürk danışmanlığında tamamladığı “Tek Ebeveynli Aileler Üzerine Nitel Bir Araştırma: İstanbul Örneği” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

² Sorumlu Yazar/Corresponding Author: elifaltundere@balikesir.edu.tr, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-0631-1128>

GİRİŞ

Tarih boyunca toplumsal yapının en temel ve tabii sosyal kurumlarından biri olarak kabul edilen aile, bireylerin sosyal, ekonomik ve duygusal ihtiyaçlarını karşıladığı bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Ancak modernleşme, kentleşme ve bireyselleşme süreçleri, aile kavramı ve yapısında köklü dönüşümlere yol açmaktadır (Giddens, 2005). Geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aileye geçiş, modern toplumun ihtiyaçlarına uyum sağlamak adına yaşanan büyük bir dönüşüm olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte zaman içerisinde boşanma, bireysel ebeveynlik ve evlilik dışı doğumlar gibi olgular nedeniyle alternatif aile türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Fukuyama, 2015; Sayın, 2020). Tek ebeveynli aileler, modernleşmenin bir sonucu olarak toplumsal dinamiklerdeki değişimin hem göstergesi hem de bu değişimle başa çıkmanın bir aracı olarak öne çıkmaktadır.

Literatürde, tek ebeveynli ailelerin genellikle "eksik", "parçalanmış" ya da "işlevsiz" olarak nitelendirildiği görülmektedir (Moynihan, 1965). Ancak bu tanımlar, tek ebeveynli ailelerin sahip olduğu dayanışma, duygusal bağlar ve toplumsal uyum mekanizmalarını göz ardı edebilir. Aile kavramı, yalnızca anne, baba ve çocuklardan oluşan bir fiziksel birliktelik değil, sevgi, güven, dayanışma ve duygusal bağlar üzerinden inşa edilen bir toplumsal yapıdır. Nitekim, ampirik araştırmalar, bireylerin aile bağlarına ve sorumluluklarına verdikleri önemin devam ettiğini göstermektedir (Gillies vd., 2001; Ribbens McCarthy vd., 2003).

Bu çalışmada, geleneksel aile idealine eleştirel bir yaklaşım sunmaktan ziyade, tek ebeveynli ailelerin bireysel deneyimleri ile toplumsal dönüşüm arasındaki etkileşim incelenmektedir. Feminist perspektif, aile kavramını "eksiklik" yerine, bireylerin ekonomik bağımsızlık, sevgi ve dayanışma ekseninde güçlendiği bir yapı olarak ele alır. Feminist kuramcılar, modern toplumlarda kadınların ekonomik bağımsızlık kazanması ve toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümüyle birlikte, aile tanımının sevgi, güven ve dayanışma gibi duygusal unsurlarla yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Fezyioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Bu perspektif, tek ebeveynli aileleri "eksik" ya da "bozuk" olarak değil, toplumsal değişimlere uyum sağlayan ve güçlü bireyler tarafından inşa edilen yapılar olarak temellendirmektedir. Bu bağlamda, aileyi yeniden tanımlama süreci, bireylerin aile içindeki duygusal bağlarını vurgulamakta ve toplumun bu ailelere yönelik algısını dönüştürme potansiyeli taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, tek ebeveynli ailelerde aile algısını etkileyen önemli unsurlardan birisidir. Geleneksel toplumlarda kadınlar "şefkatli ve fedakâr anne" rolüyle, erkekler ise "otorite sahibi ve ekonomik sağlayıcı" rolüyle tanımlanırken (İnceoğlu ve Kar, 2010), tek ebeveynli ailelerde bu rollerin birleşerek tek bir birey üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Ebeveynler hem anne hem de baba rolünü üstlenme çabası içerisinde, aileye dair algılarını yeniden inşa etmekte ve bu süreçte duygusal dayanıklılıklarını artırmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirdiklerini göstermektedir (Fezyioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011).

Literatürde, tek ebeveynli ailelerin aile algısını anlamaya yönelik çalışmaların önemli bir kısmı, toplumsal normların etkisini yansıtarak bu aileleri çoğunlukla geleneksel aile yapılarından farklılıkları üzerinden ele almaktadır. Özellikle "eksik aile" kavramı, tek ebeveynli ailelerin bir ebeveynin yokluğu nedeniyle çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bırakacağı varsayımına dayanmaktadır (Moynihan, 1965; Clarke, 1997). Bu bağlamda, tek ebeveynli ailelerde çocukların sosyalleşme süreçlerinin sekteye uğrayacağı ve bireysel gelişimlerinin risk altında olduğu varsayılmaktadır. Ancak bu perspektif, tek ebeveynli ailelerin dayanışma ve uyum mekanizmalarını göz ardı etmekte ve aile kavramını yalnızca geleneksel çekirdek aile modeli üzerinden ve işlevselliği ile bağlantılı olarak tanımlama eğilimindedir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, tek ebeveynli ailelerde aile algısının sevgi, güven, dayanışma ve duygusal bağlılık gibi unsurlar üzerinden yeniden inşa edildiğini ortaya koymaktadır (Anderson, 1994; Hamilton, 2012). Tek ebeveynli ailelerde ebeveynler çocuklarıyla daha yakın duygusal bağlar kurmayı ön planda tutmakta ve aile kavramını sadece fiziksel birliktelik olarak görmekten ziyade duygusal bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bu durum, tek ebeveynli aileleri "eksiklik" yerine "güçlü olmak" ve "dayanışma" kavramları ekseninde ele almayı mümkün kılmaktadır. Yapılan nitel çalışmalar, tek ebeveynli bireylerin aileyi çoğunlukla "sevgi, güven ve huzur" temelinde tanımladıklarını ortaya koymaktadır (Fukuyama, 2015; Sadıkoğlu, 2023).

Tek ebeveynli aile oranlarının, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda hızla arttığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre, 2014 yılında toplam hanelerin

%7,8'ini (TÜİK, 2015) oluşturan tek ebeveynli aile oranı, 2023 yılında %10,6'ya (TÜİK, 2024) yükselmiştir. Bu artış, modernleşme, bireyselleşme ve boşanma oranlarındaki yükseliş gibi toplumsal değişimlerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Türkiye özelinde yapılan araştırmalar, tek ebeveynli ailelerin geniş aile ve akraba ilişkileriyle desteklendiğini, bu destek mekanizmalarının ekonomik ve sosyal ihtiyaçların bir kısmını karşıladığını ortaya koymaktadır. Bu durumun aile algısını daha dayanışmacı bir temele oturttuğu gözlemlenebilmektedir (TAYA, 2019). Ancak toplumsal normların etkisiyle, tek ebeveynli aileler hala "parçalanmış" ya da "kusurlu" olarak algılanmakta ve bu durum, ebeveynlerin aile tanımını yeniden inşa etme sürecini etkilemektedir (Koç, 2019).

Bu çalışma, İstanbul'da yaşayan tek ebeveynli bireylerin aile kavramına ilişkin algılarını ve bu algılar üzerindeki toplumsal dönüşüm süreçlerinin etkilerini ele almaktadır. Fenomenolojik bir yaklaşım benimsenen bu çalışma, aileyi yalnızca fiziksel bir yapı üzerinden değil, duygusal ve sosyal bağlar temelinde ele alarak geleneksel normlarla modern aile deneyimleri arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. Bu yeni aile algıları, tek ebeveynli bireylerin toplumsal hayatta nasıl konumlandıklarını ve bu süreçte geliştirdikleri dayanıklılık mekanizmalarını anlamak açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, aile kavramının yeniden inşası sürecinde tek ebeveynli bireylerin deneyimlerinin incelenmesi, modern toplumun dönüşen yapısını ve bu dönüşümün birey ile aile üzerindeki etkilerini anlamak için değerli bir katkı sunmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, İstanbul'da yaşayan tek ebeveynli ailelerin aile algılarını derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerini anlamlandırmak ve bu deneyimlerin arkasındaki dinamikleri keşfetmek için uygun bir çerçeve sunmaktadır (Ergur, 2018). Araştırmada, tek ebeveynli bireylerin aile tanımlarını, toplumsal dönüşümle ilişkili olarak nasıl yeniden inşa ettiklerini incelemek amacıyla fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Fenomenolojik araştırmalar, katılımcıların yaşadıkları deneyimleri doğrudan ve bütüncül bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır (Creswell, 2013). Tek ebeveynli ailelerin aile algısını anlamak, bireylerin gündelik yaşamlarına dair anlamları, düşünceleri ve duygusal tepkileri ortaya çıkarmayı gerektirmektedir. Bu nedenle, araştırma sürecinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak ebeveynlerin aile algılarına yönelik kişisel anlatıları ve bakış açıları incelenmiştir. Görüşmeler sırasında, katılımcıların bireysel deneyimleri, aile kavramını nasıl tanımladıkları, aile içi rolleri nasıl yeniden inşa ettikleri ve toplumsal algılarla nasıl başa çıktıkları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Fenomenolojik bir yaklaşım çerçevesinde elde edilen veriler, tematik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Tematik analiz, verilerdeki belirgin temaların, desenlerin ve anlamların sistematik bir şekilde ortaya konulmasını sağlar. Bu yöntem, katılımcıların aile algısındaki dönüşüm süreçlerini ve deneyimlerini daha derinlemesine anlamaya yönelik güçlü bir araçtır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler ışığında, tek ebeveynli ailelerin aile algısındaki dönüşüm süreçlerine dair ana temalar belirlenmiştir. Bu temalar arasında geleneksel aile algısı, modern aile algısı, sevgi, güven, huzur gibi kavramlar öne çıkmıştır. Bu tematik çözümleme, tek ebeveynli ailelerdeki aile algısındaki dönüşümü anlamaya yönelik kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Araştırmada, görüşülecek kişilerin belirlenmesi sürecinde nitel araştırma yönteminin amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Amaçlı örnekleme, araştırmacıların belirli bir konu hakkında derinlemesine bilgi edinebilmek amacıyla bilgi açısından zengin bireyleri bilinçli ve sistematik bir şekilde seçmelerini sağlayan bir yöntemdir (Creswell, 2017: 267). Nitel araştırmaların ayırt edici özelliklerinden biri, bireylerin çoklu bakış açılarını ortaya koyarak dünyanın karmaşıklığını temsil edebilme kapasitesidir (Creswell, 2017: 268). Bu çalışmada, tek ebeveynli ailelerin farklı durumlarını ve deneyimlerini kapsamlı bir şekilde analiz edebilmek amacıyla, çalışma grubunun oluşturulmasında çeşitliliğin sağlanmasına özellikle önem verilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul'da yaşayan ve tek ebeveynli aile yapısına sahip 30 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar, tek ebeveynli olma nedenlerine (boşanma, eş kaybı, bireysel ebeveynlik gibi) ve sosyo-demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, ekonomik durum vb.) göre çeşitlendirilerek belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesiyle birlikte, tek ebeveynli ailelerin deneyimlerini ve aile kavramına ilişkin

algılarını ortaya koymaya yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın bulgular kısmında katılımcıların aktardığı veriler detaylı bir şekilde ele alınarak sunulmaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde, İstanbul'da yaşayan tek ebeveynli bireylerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında, katılımcıların aile algılarını nasıl yeniden inşa ettikleri, geleneksel aile tanımından nasıl farklılaştıkları ve bu süreçte “eksiklikten güce geçiş” gibi bireysel ve toplumsal dinamikleri nasıl deneyimledikleri ele alınmıştır.

Aile Tanımının Yeniden İnşası: Gelenekten Modernliğe

Geleneksel Aile Algısı: “Anne-Baba-Çocuk”

Tek ebeveynli ailelerde aile algısının dönüşümü, katılımcıların geleneksel aile tanımlarını sorgulamalarına ve bu tanımları kendi deneyimleri doğrultusunda yeniden inşa etmelerine dayanmaktadır. Görüşmelerde, katılımcıların büyük bir kısmı, geleneksel aile yapısını “anne-baba-çocuk” modeline dayalı olarak tanımlarken, mevcut durumlarını bu idealden farklı ama anlamlı bir yapı olarak tanımlama eğilimi göstermiştir.

Görüşmeciler, tek ebeveynli aile olmadan önceki ve sonraki düşüncelerinde bir dönüşüm yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu dönüşüme örnek olarak görüşmecilerden birisi aileyi klasik çekirdek aile anlayışı üzerinden tanımlamış, ancak yaşadığı sürecin ardından bakış açısının değiştiğini şu sözlerle dile getirmiştir: “Eskiden olsa ‘anne-baba-çocuk’ şeklindeki klasik tanımları yapardım. Şimdi anlıyorum ki kaç kişi olursa olsun her şeyi konuşabildiğin, her şeyi ifade edebildiğin bir müessese” (G2, Anne, 32, Vefat). Benzer şekilde başka bir görüşmeci de aile tanımındaki dönüşümü şu ifadelerle vurgulamıştır: “Eskiden olsa anne baba çocuk derdim kesinlikle. Şimdi çocuktan öte bağlılık, güven ve birliktelik demek aile” (G28, Anne, 38, Boşanma). Her iki görüşmecinin de önceki “somut” çekirdek aile tanımından, iletişim, bağlılık ve güven gibi soyut değerlere dayalı bir aile algısına geçiş yaptıkları görülmektedir.

Bazı görüşmeciler ise geleneksel aile tanımına vurgu yaparken, mevcut durumlarını bu tanım üzerinden değerlendirmiştir. Boşanma öncesi ve sonrasını karşılaştırarak aileyi bir “puzzle” metaforuyla tanımlayan görüşmeci, eksik kalan parçaları şu şekilde açıklamıştır: “Aile aslında bir puzzle. Bizde bir parçası eksik mesela. %95 bir aileyim. 50-60 da değil. Çünkü aynı ev düzenindeyim yine. Ailenin reisi baba eksik. Şimdi aile içinde her şey benim üzerimde. 50 kiloyu iki kişi taşıyarken şimdi tek ben hallediyorum her şeyi. Yükü paylaşacak kimse yok.” (G1, Anne, 38, Boşanma). Bu söylemin tek ebeveynli aile deneyiminin getirdiği yükleri ve eksiklik algısını açıkça ortaya koyduğu söylenebilecektir. Benzer şekilde başka bir görüşmeci de aile tanımında çekirdek aileye vurgu yaparak şu ifadeleri kullanmıştır: “Acısı ve tatlısıyla, sevgi ve saygı içinde bir arada olmak demek. Aslında anne-baba-çocuk bir arada olması demek ama o zor işte” (G25, Anne, 43, Boşanma). Bu tanım esasında çekirdek aile idealini referans alsa da bunun zorluğunu kabul ederek daha soyut değerlere yönelme olduğunu göstermektedir.

Çocuğun ailedeki konumunu değerlendiren görüşmeci (G11, Baba, 48, Vefat) ise aileyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Aile adı üzerinde anne, baba ve çocuktan oluşuyor. İlk aklıma gelen bu oluyor aile deyince. Ama çocuk olmazsa olmaz değil. Çocuk ekstra bir katma değer aileye. Birlikte yaşlanabileceğiniz, vakit geçirebileceğiniz, hasbihal edebileceğiniz bir oluşum aile.” Bu tanımda çocuk, çekirdek ailenin merkezinde yer almasına rağmen, ailenin bir arada olma, vakit geçirme ve paylaşma gibi soyut unsurlar üzerinden de değerlendirildiği görülmektedir.

Bir diğer görüşmeci (G16, Baba, 39, Boşanma) ise aileyi hem çekirdek yapı üzerinden tanımlamış hem de kendi durumunu eleştirel bir şekilde dile getirmektedir: “Aile bana göre her şeydir. Anne baba çocukların olması demektir. Dürüst olmak, paylaşmak, sevgi, saygı demek. Biz bir aile değiliz. Ben çocuklarımla bir aile olamıyorum gibi hissediyorum. Her hafta annelerine ve bana gelip gidiyorlar.” Bu ifade, tek ebeveynli aile yapısında ebeveynin kendisini tam anlamıyla bir “aile” olarak görmediğini vurgulaması bakımından dikkat çekicidir.

Görüşmecilerin bu konudaki söylemleri göstermektedir ki tek ebeveynli ailelerde aile tanımının geleneksel çekirdek aile modelinden uzaklaşarak, güven, bağlılık, iletişim ve sevgi gibi soyut değerler çerçevesinde yeniden inşa edilmektedir. Ancak bazı ebeveynler, tek ebeveynli yapı içerisinde hala çekirdek aile idealini bir referans noktası olarak kullanmakta ve bu idealden uzak olduklarını hissetmektedirler. Bu durum, aile algısının dönüşüm sürecinde hem toplumsal normların hem de bireysel deneyimlerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Modern Aile Algısı: Huzur, Sevgi, Saygı ve Güven

Bazı ebeveynler için aile, yalnızca “anne-baba-çocuk” yapısıyla sınırlı değildir; huzur, birliktelik ve saygı gibi değerler aile kavramının merkezinde yer almaktadır. Görüşmecilerden bazıları aile kavramını, “huzur” kavramı ile bağlantılı olarak tanımlamışlardır:

“Aile..., (53 sn sessizlik) Burnumun direği sızladı. Çekirdek aile de bir aile. Annem babam da bir aile. Huzur neredeyse o aile. Saygı hangi çatıdaysa o aile.” (G15, Anne, 43, Boşanma)

“Aile eşittir huzur bence. Kenetlenmek, mutluluk, her şey... Biz 3 bayan bir çekirdek aileyiz. Beraberken dertler dışarıda kalıyor.” (G14, Anne, 40, Vefat)

“Aile demek hayalimde huzur demek. Beraber yemek yiyen, ortak kararlar alan, anne-baba-çocukların birbirine saygılı olduğu bir ortam demek. Gerçekte adı var, kendi yok ama...” (G7, Anne, Boşanma)

Bu ifadeler, huzurun tek ebeveynli ailelerde birliktelik duygusunu pekiştiren ve aileyi temsil eden en önemli değerlerden biri olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar için ise aile, “sevgi” temelinde var olan bir yapıdır. *“Aile, sevgi merkezli duygusal bir yer” (G6, Anne, 27, Vefat)* benzeri ifadeler kullanmaktadırlar. Benzer bir vurgu yapan başka bir görüşmeci de aileyi koşulsuz bağ ve sevgi üzerinden şu şekilde tanımlamıştır: *“Birbirini tanımak, arkasında olmak, koşulsuz bağ, sevgi demek.” (G5, Anne, 41, Boşanma)*. Bu söylemler, sevginin aile bağlarının temel yapı taşı oluşturduğunu ve aile içi ilişkilerde duygusal bir çerçeve çizdiğini ortaya koymaktadır.

Aile tanımlarında sevginin yanı sıra “saygı” da önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ailede sevgi ve saygının bir arada olması gerektiğini belirten bir görüşmeci bu durumla ilgili şu benzetmeyi yapmıştır:

“Aile benim için Spice Girls’ün 2 become 1 şarkısı gibi... Bir olmak yani. Bu birlik sevgisiz olmaz, saygı olmadan hiç olmaz. İki taraf da birbirini anlamaya çalışmalı” (G3, Erkek, 41, Vefat). Bu tanımlar, sevgi ve saygının bir arada olduğu bir aile modelinin, bireyler için modern aile algısının önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.

Bazı görüşmeciler ise aile tanımında güven duygusunu merkeze almışlardır. Güvenin aile için bir ön koşul olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Ailenin olmazsa olmazı güven. Kıskançlık olmayacak. Birbirini sevip sayınca, gözetince ailesin” (G20, Kadın, 39, Boşanma).

“Yalanın olmadığı, güvenin olduğu, konuşup kararların birlikte alındığı müessese” (G23, Kadın, 47, Boşanma).

“Sevgi saygı olmazsa olmaz ailede. Ayrıca dürüstlük doğruluk da çok önemli. Güvenmeli insan. Kötü bir şey bile olsa doğrunun söylenmesi gerektiğini düşünüyorum.” (G10, Erkek, 47, Evlat Edinme).

Bu tanımlar, güvenin aile bağlarının sürdürülebilirliği açısından kritik bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Tek Ebeveynli Aile Algısı: Eksiklikten Güce Geçiş

Bu bölümde, tek ebeveynli ailelerin algılarında zamanla yaşanan dönüşüm ele alınmaktadır. Görüşmecilerin aile yapılarına ilişkin tanımlarında, başlangıçta “eksiklik” duygusunun baskın olduğu; ancak bu algının zamanla “güçlülük” ve “özgürlük” gibi olumlu tanımlara evrildiği görülmektedir.

Eksiklik Algısı: “Parçalı Bir Puzzle Olmak”

Tek ebeveynli aileyi tanımlayan bazı katılımcılar, aile yapısındaki eksiklik duygusuna vurgu yapmaktadır. Aileyi “eksik” ve “tamamlanmamış” bir yapı olarak algılayan bu görüşmelerde, duygusal ve yapısal boşlukların altı çizilmektedir. Eksiklik duygusunu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Eksik aile... Sahiplenme yok. Sarıp sarmalayan güç yok. Güçlü aile çekirdek aile bence ” (G14, Anne, 40, Vefat).

“Yarım aile... Hoş değil” (G6, Anne, 27, Vefat)

“Eksik parçalı bir puzzle... Dengesi olmayan bir terazi...” (G1, Anne, 38, Boşanma)

Eksiklik duygusunun sadece aile yapısıyla sınırlı olmadığını belirten bir görüşmeci baba ise zamanla bu algıyı nasıl dönüştürdüğünü şöyle açıklamıştır: “Eksik ama aile. Yani çocuklardan ayrı olunca tamamen parçalanmış gibi bir histi. Şimdi aileyi çocuklarım ve ben olarak tanımlayabiliyorum. Zorlukları da olsa aile” (G29, Baba, 38, Boşanma).

Bu tanımlar, tek ebeveynli ailelerde başlangıçta eksiklik duygusunun baskın olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte zamanla bu eksikliğin kabullenilmektedir ve yeni bir aile algısının inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Güçlenme ve Yeniden İnşa: “Güçlü Olmak Demek”

Bazı katılımcılar, tek ebeveynli aile olmayı güçlenme süreci olarak tanımlamaktadır. Zorluklar karşısında güçlü olmanın bir zorunluluk haline geldiği bu tanımlarda, dayanıklılık ve mücadele vurgusu dikkat çekmektedir. Güçlü kalmanın tek ebeveynli aile olmanın bir gerekliliği olduğunu şu şekilde ifade etmektedirler:

“Güçlü olmak demek... Güçlü kalmak gerekiyor her zaman. Mahsun olmak da demek...” (G2, Anne, 32, Vefat).

“Çok güçlü olmak demek. Mutlu ve güçlü olmak gerekiyor” (G13, Anne, 37, Boşanma).

Bu ifadelerde dikkat çeken nokta, güçlü olmanın bir tercih değil, zorunluluk olarak algılanmasıdır. Tek ebeveynli bireyler, aileyi ayakta tutabilmek adına hem duygusal hem de maddi anlamda güçlü kalmayı bir zorunluluk olarak görmektedirler.

Diğer yandan bazı katılımcılar, güçlü olmayı yeniden inşa sürecinin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Görüşmeci babalardan birisi tek ebeveynli aileyi sevgi ve dayanışma temelinde güçlü bir yapı olarak şöyle tanımlamaktadır: “Sevgi bağları çok güçlü anne/baba ve çocuğu demek” (G10, Baba, 47, Evlat Edinme).

Sonuç olarak bu düşünceler, tek ebeveynli aile olmanın beraberinde getirdiği zorluklara rağmen, bireylerin güçlü ve dayanıklı bir aile modeli inşa etme çabalarını ortaya koymakta olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, İstanbul’da yaşayan tek ebeveynli bireylerin aile algılarındaki değişimi ve dönüşümü incelemektedir. Araştırma, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı değersel ve yapısal değişimleri, aile kavramını nasıl yeniden anlamlandırdıklarını ve bu sürecin toplumsal bağlamdaki yansımalarını ele almaktadır. Elde edilen bulgular, geleneksel "anne-baba-çocuk" modelinin hâlâ bir referans noktası olarak varlığını sürdürdüğünü, ancak tek ebeveynli ailelerde aile kavramının sevgi, güven, dayanışma ve duygusal bağlılık gibi unsurlar üzerinden yeniden şekillendiğini göstermektedir.

Gillies (2003) ve Uzoka (1979) gibi çalışmalar, aileye ilişkin analizlerde yalnızca fiziksel değil, psikolojik ve duygusal bağların da ön planda tutulması gerektiğini savunmaktadır. Bu çalışmada elde edilen veriler de tek ebeveynli bireylerin aileyi tanımlarken, fiziksel bir birliği aşan duygusal bağlar ve soyut değerlere dayalı bir yapı benimsediklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların bir kısmı geleneksel aile modeline referans verse de, bu tanımlamalar çoğunlukla soyut kavramlarla zenginleşmiştir. Bu durum, aile kavramının pratikte duygusal bağlar ve dayanışma ekseninde yeniden inşa edildiğini ve bireylerin kendi aile yapılarını dönüştürme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir.

Tek ebeveynli bireylerin deneyimlediği dönüşüm, aileyi yalnızca biyolojik bir bağ olarak görmektense, sevgi ve güven gibi duygusal temellere dayalı bir sosyal yapı olarak tanımlamayı

çermektedir. Bu dönüşüm, aile algısını yeniden şekillendiren bir süreçtir ve bireylerin toplumsal normlara rağmen bu algıyı dönüştürme kapasitesini de ortaya koymaktadır. Katılımcılar, başlangıçta yaşadıkları "eksiklik" duygusunun zamanla "güçlenme", "dayanışma" ve "dayanıklılık" gibi kavramlara dönüştüğünü belirtmişlerdir. Katılımcıların yaşadığı dönüşüm süreci, modern toplumların aile yapısındaki çeşitlenme ve değişimle nasıl uyum sağladıklarını gösteren önemli bir sosyolojik bulgu olarak öne çıkmaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, tek ebeveynli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini aile içindeki görevlerin paylaşımı bağlamında yeniden tanımlama süreçleridir. Hem "anne" hem de "baba" rolünü üstlenerek, geleneksel aile içi rolleri aşan tek ebeveynler, duygusal dayanıklılıklarını artırmak amacıyla yeni stratejiler geliştirmektedirler. Ancak bu süreç, ekonomik ve toplumsal destek eksiklikleri nedeniyle zorlayıcı hale gelmekte ve "zorunlu güçlülük" algısını pekiştirmektedir.

Araştırmada önemli bir diğer bulgu, tek ebeveynli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini aile içindeki görevlerin paylaşımı bağlamında yeniden tanımlamalarıdır. Ebeveynler, hem "anne" hem de "baba" rolünü üstlenerek geleneksel aile içi görev dağılımını aşmakta ve duygusal dayanıklılıklarını artırmak için yeni stratejiler geliştirmektedirler. Ancak, bu süreç ekonomik ve toplumsal destek eksiklikleri nedeniyle zorlayıcı hale gelmekte ve "zorunlu güçlülük" algısını pekiştirmektedir. Bu zorluklar, tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı yapısal engellerin ve ihtiyaçların daha görünür hale gelmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak, tek ebeveynli ailelerdeki dönüşüm, toplumsal normların, bireysel deneyimlerin ve değişen sosyal yapıların etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir süreçtir. Aile kavramı, sevgi, güven ve dayanışma gibi duygusal temellere dayalı bir sosyal yapı olarak yeniden tanımlanmakta ve bu dönüşüm, aile yapısındaki çeşitlenmeye uyum sağlama kapasitesini ortaya koymaktadır. Tek ebeveynli ailelerin toplumsal hayatta karşılaştıkları zorlukların hafifletilmesi ve aile algılarının daha kapsayıcı bir biçimde yeniden inşa edilmesi için ekonomik destek mekanizmaları ve psikososyal destek programlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Tek ebeveynli ailelere yönelik ekonomik destek programları ve psikososyal hizmetler, bu ailelerin karşılaştıkları zorlukları azaltmada kritik bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, tek ebeveynli ailelere yönelik önyargıların kırılması ve toplumsal hayata tam anlamıyla katılımlarının sağlanması için farkındalık kampanyaları düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır. Çocukların bireysel gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla eğitim ve sosyal programların geliştirilmesi, bu ailelerin çocuklarının toplumsal hayatta daha sağlıklı bir şekilde yer alabilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, tek ebeveynli ailelerin sosyal ve ekonomik haklarının korunması adına hukuki düzenlemeler yapılmalı ve bu ailelerin yaşam kalitesini artıracak politikalar geliştirilmelidir. Tek ebeveynli ailelerin toplumsal yaşamdaki yeri ve önemi, modern toplumların sosyal uyumunu güçlendirmek açısından kritik bir rol oynamaktadır. Aile yapısındaki dönüşümü anlamak ve bu dönüşüme uygun destek mekanizmaları geliştirmek, toplumların sosyal dokusunu daha sağlam ve kapsayıcı hale getirecektir.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. A. (1994). *Single parent family strength: A phenomenological study*, The University of Utah, Doctor of Philosophy, Doctoral Thesis.
- Clarke, M. C. (1997). *The Interaction of Family Structure, Socioeconomic Status, School Violations, and Academic Achievement of High School*, University of Alabama, Department of Education, Doctoral Thesis.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: EDAM.
- Feyzioğlu, E., & Kuşcuoğlu, M. (2011). Tek ebeveynli ailelerde toplumsal cinsiyet rolleri ve aile algısı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(1), 45-67.
- Fukuyama, F. (2015). *Büyük çözülme* (H. Kaya, Çev.). İstanbul: Profil Kitap.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, Güzel, C.(Ed.). Ankara: Ayraç Yayınevi.

- Gillies V., Ribbens McCarthy J. and Holland, J. (2001). *Pulling Together, Pulling Apart: the Family Lives of Young People*, London: Family Policy Studies Centre/Joseph Rowntree Foundation.
- Hamilton, K. (2012). Single mothers in poverty : consumption paradoxes of stigma avoidance. In: Association for Consumer Research Conference 2012 (October 4-7), Vancouver, Canada.
- İnceoğlu, Y. & Kar, A. (2010). *Kadın ve Bedeni: Dışılık, Güzellik ve Şiddet Sarmalında*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kalaycı, A.R. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Koç, İ. (2019). *"Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin Oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu (2006-2016)"*, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, ss. 35-85.
- Moynihan, D. P. (1965). *The Negro Family: The Case for National Action*. U.S. Department of Labor
- Ribbens McCarthy J, Edwards R and Gillies V (2003). *Making Families: Moral Tales of Parenting and Step-Parenting*. London: Sociology Press
- Sadıkoglu, Z.Z. (2023). *Yeni Anneliğin Sosyolojisi: Postmodern Zamanda Anne Olmak*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (TAYA). (2019). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.
- TÜİK. (2015). *İstatistiklerle Aile 2014*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- TÜİK. (2024). *İstatistiklerle Aile 2023*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- Uzoka, A. (1979). The myth of the nuclear family. *American Psychologist*, 34(11), 1095-1106. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.11.1095>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.